

**Pécsi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
Doktori Iskola**

Szalay Klára

**Kreatív iparágak globális versenye:
az európai tartalompiac fenntarthatóságát célzó szabályozási eszközök
– különös tekintettel az európai filmipar állami támogatására és a
sajtótermékek szerzői jogi védelmére –**

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Témavezetők:

**Dr. Szőke Gergely László, PhD, tanszékvezető adjunktus, PTE ÁJK
Dr. Polyák Gábor, habilitált egyetemi docens, tanszékvezető, ELTE BTK,
Társadalomtudományi Kutatóközpont, Jogtudományi Intézet, tudományos
főmunkatárs**

Pécs 2023

Tartalom

I. A KITÚZÓTT KUTATÁSI FELADAT RÖVID ÖSSZEFOGLALÁSA.....	4
1.) A kutatás kontextusa, a témaválasztás indokai	4
2.) A kutatás fő kérdései.....	6
II. AZ ELVÉGZETT VIZSGÁLATOK, ELEMZÉSEK RÖVID LEÍRÁSA, A FELDOLGOZÁS MÓDSZEREI	7
III. A TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK RÖVID ÖSSZEFOGLALÁSA, AZOK HASZNOSÍTÁSA	7
IV. A MUNKA TÉMAKÖRÉBŐL KÉSZÜLT PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE	17

I. A kitűzött kutatási feladat rövid összefoglalása

1.) A kutatás kontextusa, a témaválasztás indokai

A kultúra úgy vesz körbe, mint a természet. Része annak ahová, és ahogyan megérkezünk és távozzunk. Mindennek és mindenkinek van kultúrája. Egyszerre élünk vele, alakítjuk, és fogyasztjuk. Értéket közvetít és értéket képvisel – átvitt és gazdasági értelemben egyaránt.

A kreatív iparágak kifejezés tartalmi definíciója újkeletű; olyan gyűjtőfogalom, amely igen szerteágazó, de általában a szellemi tulajdonnal kapcsolatos, kultúrában gyökerező vállalkozások különféle tevékenységeit foglalja magában.

Európa a kreatív szolgáltatások legnagyobb exportőre a világban. A kulturális és kreatív iparágon belül is az audiovizuális és multimédiás ágazat állítja elő a legnagyobb hozzáadott értéket, amelyet a könyv- és sajtóipar követ. A kulturális és kreatív ipar termékei és szolgáltatásai – gazdasági értékükön túl – az európai értékrendet megtestesítő, közvetítő közeget biztosítanak az európai demokráciáknak. A kulturális sokszínűség, a vélemények és kifejezések sokszínűsége, a médiaszabadság mellett, a véleménynyilvánítás szabadságának része.

A technológiai fejlődés, különösen a digitalizáció, a tagállamokat újfajta gazdasági kihívások elé állították. A nemzetközi közeg szolgáltat alapot az olyan európai politikák elfogadásához, amelyek egyfelől az európai értékrend terjesztését, expanzióját, másfelől az európai kultúrák fennmaradását, értékeinek védelmét célozzák az egyre globalizálódó világban miközben a tagállamok közötti verseny egyenlőségét is biztosítani hivatottak a piaci szereplők számára.

E komplex cél, valamint a technológiai fejlődéssel való lépéstartás szükségessége az állami szuverenitáson túli, európai szabályozást igényel, hogy az európai kreatív ipar versenyképessége globális szinten fennmaradhasson.

A két, általam választott témakörben kutatásom ideje alatt, az érintett piaci szereplők bevonásával jelentős jogszabályi változás, európai uniós szintű szabályozás zajlott. Dolgozatom fókuszja egyfelől a filmekhez és más audiovizuális alkotásokhoz nyújtott állami támogatásokról szóló bizottsági közlemény értékelése, amelynek felülvizsgálata éppen a kutatás kezdetével esett egybe. Másfelől az uniós szerzői jogi keretek modernizációjára

irányuló azon törekvés megítélése, amelynek célja, hogy a globális platformszolgáltatókat rákényszerítse az európai tartalomelőállítás finanszírozásában való részvételre a sajtókiadók számára alapított szerzői jogi igény megalapításával.

Míg az első eszköz a tartalomelőállítás európai megőrzését szolgálja az állami források tőkeáttételi hatásának megsokszorozásával (*leverage effect*), addig a második esetben egy újonnan alapított joggal, mint szabályozási eszközzel kívánnak nemzetközi forrást bevonni az európai sajtótartalmak előállításának finanszírozásába. Az első esetben tehát azáltal kívánnak pénzt juttatni a rendszerbe, hogy kivételes elbírálásban részesítenek egy gazdaságilag nem kívánatos állami tevékenységet. A második esetben veszteségtől kímélnék meg egyes, kiemelt piaci szereplőket azáltal, hogy más piaci szereplőket kívánnak rábírnival egy, a demokrácia szempontjából fontosnak tekintett tevékenység finanszírozásához való hozzájárulásra.

Közös mindkét esetben továbbá az a tény, hogy van egy piaci igény, amely a szabályozást életre hívta. Sőt, globális hatását tekintve mindkettő piacvédelmi célú, ám míg az állami támogatások joga az állam piaci beavatkozásának jogi kereteit szabályozza, célja elsősorban a belső piac védelme; addig a szerzői szomszédos jog a piaci szereplők közötti versenyben, egyes piaci szereplőket kedvezőbb helyzetbe hoz befektetésük védelmének érdekében Európában. A szabályozási igény és a szabályozás mikéntje, az eltérő érdekek közötti egyensúly megteremtése tehát a dolgozat fókuszja. Arra keresem a választ mindkét esetben, hogyan jut pénzéhez az európai tartalomelőállítás, hogy az egyre erősödő globális versenyben (fenn)maradhasson.

Tekintettel arra, hogy az audiovizuális politika folyamatos versenyben áll a technikai fejlődés indukálta újabb és újabb kihívásokkal, ezért a kutatást *időben határolni* kellett. Jelen kutatás a filmekhez és más audiovizuális alkotásokhoz nyújtott állami támogatásokról szóló bizottsági közlemény felülvizsgálatához vezető folyamatot (2011-től) magában foglaló időszak áttekintésével kezdődik, és a – végül 2019 áprilisában elfogadott – a digitális egységes piacon a szerzői jogról szóló irányelv, valamint az azt követő év tapasztalatait összegző időszakkal zárul. A kézirat lezárására 2022 végén került sor.

Kutatásom középpontjában tehát az európai audiovizuális ágazat globális versenyképességét elősegítő szabályok állnak, pontosabban azok az eszközök, amelyek az eredeti, európai tartalomelőállítást, annak fenntartását jogi szabályozóeszközökkel segítik, tehát nem közvetlenül a tartalomra koncentrálnak, hanem az azt közvetítő közegre kívánnak hatást gyakorolni.

2.) A kutatás fő kérdései

A vizsgált, jogi vetülettel is bíró, a gazdasági szempontokat a kulturális értékekkel kiegyensúlyozni kívánó eszközök célja tehát az európai tartalomelőállítás megőrzésének elősegítése a globális piacon. Míg az állami támogatások jogszerűségének megítélése az Európai Bizottság hatásköre, addig a jogi szabályozás megváltoztatása az Európai Bizottság kezdeményezésére, az Európai Parlament és a Tanács együttműködésével született.

A kutatás fő kérdései a következők:

1. Hogyan jut pénzhez az európai tartalomelőállítás az egyre erősödő globális versenyben?
2. Milyen álláspontot képvisel az Európai Bizottság, illetve a tagállamok?
3. Milyen érvek figyelhetők meg az egyes politikák alakulásában és milyen kompromisszumok mentén születik az új egyensúly?
4. Hatékonyak tűnnek-e az alkalmazott eszközök a tartalomelőállítás finanszírozására?

Az Európai Bizottság elmúlt években felgyülemlett tapasztalata a digitalizáció indukálta kihívások kezelésében – vélhetően a hatásköri szabályok egyértelműsége miatt is – a versenyjogi eszköz hatékonyságát igazolta vissza. Következésképpen azt feltételezzük, hogy egy olyan jogintézmény, mint a szerzői jog, illetve annak kiterjesztése is versenyjogi színezetet kapott. A versenyjogi aspektus uniós szinten azonban csak diszkriminációmentesen érvényesülhet, így a globális versenyben nagyon megrágíthatja minden digitális online szolgáltató szolgáltatását, ugyanakkor egyelőre nem látszik az, hogy az igazán célkeresztben lévő online forgalomirányító szolgáltatásokat gazdaságilag megszorítaná. Ugyancsak a versenyjogi szemlélet erősödését jelzi a kultúra kvantifikáló szemléletének felerősödése; a hasznosság pénzügyi sikerrel való mérése is.

Az értekezés emellett feltételezi, hogy sem a filmalkotások állami támogatása, sem a szerzői jog kiterjesztése nem tudja feloldani az elsősorban nyelvi fragmentáltságból fakadó különbségeket, ezért ezen eszközök a) a nemzetközi, filmek esetében elsősorban az amerikai, filmipar kiszolgálását támogathatják; és/vagy b) növelik a kis- és közepes európai hírpiacok versenyhátrányát a nagyobbakkal szemben.

II. Az elvégzett vizsgálatok, elemzések rövid leírása, a feldolgozás módszerei

Módszertanát tekintve az értekezés a történeti-leíró jellege mellett, komparatív módszert alkalmaz. Mindkét téma esetében az európai szabályozás tendenciáit az amerikai szabályozás jellegzetességeivel veti össze. Az interdiszciplináris megközelítés a téma sajátos jellegéből adódik. A fejezetek módszertani alapja elsősorban európai uniós jogforrások, esetek, valamint az azok elfogadásához vezető diskurzus és a körük kapcsolódó tudományos referenciák kritikai elemzése. Minden fejezet ugyanakkor áttekinti a vonatkozó joggyakorlatot, valamint az adott kérdéskört tárgyaló releváns hazai és külföldi szakirodalmat.

A témaválasztás a dolgozatot alapvetően két nagy szerkezeti egységre osztja. Míg az egyik fejezet a filmtámogatási rendszerek tendenciáit veszi górcső alá, a tagállamok közpolitikai támogatási rendszereit tekinti át kvalitatív esettanulmányokon keresztül, addig a másik fejezetben egy meglévő, ismert szabályozási megoldást, a szerzői szomszédos jogot vetít ki az európai jogalkotó a sajtóipar szereplőire. A fejezetek tárgyalása során egyrészt rendszerező és leíró-kritikai, másrészt, az új szabályozási megközelítés kapcsán, kritikai-elemző módszert alkalmazok.

A digitalizáció, valamint az ebből fakadó kulturális, alapjogi, gazdasági vetületű problémák feltárása, kezelése végső soron a minőségről és a demokratikus értékekről folytatott európai társadalmi diskurzus része, amelyben a digitális piacok és szolgáltatások szabályozása mellett elkötelezett Európai Bizottság a közös európai értékek újrafogalmazását, tudatosítását, és ezen keresztül, egy újfajta egyensúly megteremtését tűzte ki célul, hogy Európa globális versenyben elfoglalt helyét megőrizhesse.

III. A tudományos eredmények rövid összefoglalása, azok hasznosítása

Kutatásom célja volt, hogy értékeljem az Európai Bizottság által, az európai tartalomelőállítás megőrzésére tett jogi eszközöket az európai filmipar állami támogatásának, valamint a sajtótermékek szellemi jogi védelmének elemzésén keresztül. Minkettől túlmutat ugyanis az európai egységes piac működésén. A technológiai fejlődés, elsősorban pedig a digitalizáció által indukált globális változások ugyanis az Európai Unió teljes piacára gyakorolnak – és nem is csak gazdasági – hatást.

A vizsgálódásaim középpontjába ezért az európai audiovizuális ágazat globális versenyképességét elősegítő olyan szabályok és eszközök kerültek, amelyek nem közvetlenül a tartalomra koncentrálnak, hanem az azt közvetítő közegre kívánnak hatást gyakorolni.

A Bevezetőben szemléltettem, mekkora jelentősége van a kreatív szolgáltatásoknak az Európai Unió szempontjából. Adatokkal alátámasztottam, hogy a kulturális és kreatív iparágazaton belül is elsősorban az audiovizuális és multimédiás ágazat, másodsorban a könyv- és sajtóipar állítja elő a legnagyobb hozzáadott értéket, ezért ezek jelentősége még hangsúlyosabb. Váztam továbbá, hogy éppen ez a hozzáadott érték az, amely – gazdasági értéke mellett – az európai értékrendet megtestesítő, közvetítő közeget biztosít az európai demokráciáknak, illetve a demokrácia szempontjából szükséges működési keretekhez járul hozzá. Az iparágakon belül, a technológiai fejlődés, olyan strukturális átalakulásokat indukált, amely az európai tagállamokat nagyobb, állami szuverenitáson túli, jogi együttműködésre készítette.

A filmgyártás kettős, kulturális és gazdasági természetéből adódóan a filmtámogatási rendszerek létrehozásában kulturális és gazdasági indokok egyaránt szerepet játszhatnak. Az Amerikai Egyesült Államokkal szemben, ahol a filmgyártás elsődlegesen piaci alapon nyugszik, Európában hagyománya van a nemzeti filmgyártás kulturális célú állami támogatásának.

Az amerikai filmgyártás fölényével szembeni védekezés igénye az európai filmpolitikát kezdettől fogva meghatározta. Már az 1920-as években megjelentek olyan protekcionista eszközök, amelyekkel az egyes országok saját filmiparukat próbálták védeni az amerikai filmekkel szemben. Fordulópontot azonban az időközben bekövetkezett változások, elsősorban a tömegfogyasztás és a filmterjesztés globális alternatíváinak megjelenése, sokszorozódása jelentett.

Az amerikai államok által nyújtott kedvezmények egy világméretű verseny kiindulópontjává váltak. A közvetett támogatások alapvető célja, hogy az állam külső forrásokat vonjon be a filmiparba, ráadásul úgy, hogy az adókedvezményekből eredő adókiesést a bevont tőke felhasználásából eredő adó- és járulékbefizetésekkel ellensúlyozza. Az intézkedések azért rendkívül vonzóak a vállalkozások szempontjából, mert csökkentik a beruházás kockázatát. A kedvezményeknek ugyanis éppen az a lényege, hogy a befektető a létrejött filmprodukció sikerétől függetlenül, a befektetett pénzeszköz okán és a film költségvetéséhez igazodva jut adókedvezményhez.

Az amerikai filmek állami támogatása azonban nem magát a filmalkotást, hanem az azt kiszolgáló infrastruktúrát támogatja egy-egy állam szintjén. A film megtérülési költsége és sikere továbbra is az előállított filmtermék és a közönségigény közötti kapcsolaton alapul, amely összességében növeli az elkészült alkotások forgalmazási lehetőségeit, az így válik tömegtermékké. Ez a logika élesen szemben áll az európai gondolkodásban jelenlévő 'elit' filmkultúra meglétével. Következésképpen az európai filmek esetében az előállított filmtermék és a közönségigény kapcsolata is jóval szerényebb. Olyannyira, hogy mára az európai filmgyártás jelentős mértékben elszakadt a piaci folyamatoktól.

Az Amerikai Egyesült Államokkal ellentétben azonban az Európai Unió tagállamai nem dönthetnek korlátozás nélkül állami támogatások bevezetéséről. Az európai uniós jogrend egyik sajátossága a tagállamok által nyújtott támogatások Európai Bizottság általi ellenőrzése. Az EUMSZ 107. cikkének (1) bekezdése ugyanis főszabályként tiltja az állami támogatások bevezetését.

Az engedélyezhető támogatásokra vonatkozó feltételeket az Európai Bizottság által, eredetileg még 2001-ben kiadott Filmművészeti Közlemény tartalmazta. Az ebben meghatározott követelmények egyike éppen a kulturális célkitűzés érvényesülését hivatott előmozdítani. A nemzeti, kulturális motivációjú filmtámogatások során a kulturális célkitűzés többnyire magától értetődően adott volt. A nagyprodukciónak irányuló kedvezmények vizsgálata során ugyanakkor a kulturális követelménynek való megfelelés sarkalatos kérdéssé vált, szükségessé téve a támogatott filmek kulturális tartalmát biztosító tagállami kritériumok részletes elemzését. A Bizottság jogköre és kötelezettsége döntően arra korlátozódik, hogy ellenőrizze, hogy a kulturális tartalom meghatározása ellenőrizhető tagállami szintű követelmények alapján történik-e.

A magyar és a brit filmtámogatási adókedvezmény működése, az abban szereplő kulturális követelmények megfogalmazása, a tárgyalások során a Bizottság által alkalmazott mérce, mint két jellemző példa került részletes elemzésre.

Miközben a filmes adókedvezmények száma nemzetközi szinten folyamatosan nő, az utóbbi évtizedben – főleg az Egyesült Államokban – e kedvezmények gazdasági hatékonyságát megkérdőjelező hangok is megjelentek. Ám az adókedvezmények rendszerének globális meghatározottsága kiemelkedő hangsúlyt kapott abban a vitában, amely az Európai Bizottság Filmművészeti Közleményének átgondolást igénylő területeiről szóló vitaanyaga nyomán bontakozott ki az érintett tagállamok és piaci szereplők körében.

A Filmművészeti Közlemény felülvizsgálatát elindító vitaanyag két fő problémát azonosít a nagy külföldi produkciók támogatásával kapcsolatban. Egyrészt az ilyen produkciókhoz kapcsolódó nyereség nagyrészt az EU-n kívül marad, és ennek következtében nem feltétlenül járul hozzá az ágazat hosszú távú fenntarthatóságához. Másrészt az amerikai nagy produkcióknak – európai versenytársaikkal ellentétben – nem okoz nehézséget a magánfinanszírozás megszerzése, ezért megkérdőjelezhető a nagy költségvetésű produkciók támogatásának szükségessége. Igaz, hogy a nagyprodukciók európai helyszínre vonzása biztosíthatja azok Európában történő elkészítését, ám az ilyen támogatások torzítják az európai gyártási helyszínek közötti versenyt.

Erre megoldásként két alternatívát vázol a dokumentum: az egyik szerint az egy filmre adható támogatás maximális összegét előre meghatároznák, míg a másik elképzelés lehetségesnek tartja, hogy valamennyi vagy a meghatározott összeghatár feletti támogatás nyújtását ahhoz a feltételhez kössék, hogy a filmgyártó a támogatás összegét újból befekteti vagy visszafizeti, amennyiben a produkció nyereséges lesz.

A lefolytatott nyilvános konzultáció egyik legfontosabb tanulsága azonban a filmtámogatások szabályozásának nemzetközi meghatározottsága. A hozzászólók jelentős többsége a támogatási intézkedések korlátozását sérelmesnek tartotta az európai filmipar versenyképességére nézve: megengedheti-e (egyáltalán) magának az európai filmipar, hogy nagy költségvetésű produkciókat veszítsen el?

A filmek állami támogatásának értékelésére vonatkozó átdolgozott európai bizottsági szabályrendszer végül 2013. november 16-án lépett hatályba. Az elfogadott 2013. évi Filmművészeti Közlemény elsősorban a tagállamok és az érdekelt felek által, az európai audiovizuális ágazat életképességéhez és versenyképességéhez való hozzájárulásnak tekintett szabályokkal és pontosításokkal összhangban álló, az előző közlemény aktualizált változata lett. A jogbiztonság érdekében ezúttal a Közlemény alkalmazhatóságának időtartama sem korlátozott.

Bár az Európai Bizottság szerint egyértelműen káros a belső piacra a tagállamok nagyprodukciókért folytatott versengése, a hatáskörmegosztás korlátaira tekintettel az Európai Bizottság jelenleg nem rendelkezik a tagállamok adórendszereinek-, vagy kulturális politikáik összehangolására irányuló kompetenciával.

Rendelkezik azonban egy olyan eszközzel, amely Amerika esetében hiányzik: az állami támogatási politikával. A jelenlegi bizottsági gyakorlat az EUMSZ 107. cikk (3) bekezdés d)

pontja, az ún. kulturális kivételen és a filmművészet kulturális tevékenységként való, osztatlan szemléletén alapszik. A Filmművészeti Közlemény egységes szempontrendszer szerint ítéli meg a különböző támogatási programokat: a művészfilmek támogatását éppúgy, mint a nagyprodukciók megszerzésére irányuló adókedvezményeket. A jelenlegi kritériumok azonban nem elegendők ahhoz, hogy elejét vegyék a versengő kedvezményeknek Európában.

A gyakorlatban a nagyprodukciók ösztönzésére irányuló kedvezmények esetén a kulturális követelmények szisztematikus vizsgálata is problematikusnak bizonyult. A kulturális célkitűzések a filmes adókedvezmények esetében rendszerint csak áttételesen vannak jelen. Az európai filmipar gazdasági bázisának fenntartása valódi kulturális tartalommal bíró filmek elkészültét is biztosíthatja, az adókedvezmények természetéből eredően azonban közvetlenül nem ezekre irányul ösztönző hatása. Ezen alapvetően a kulturális tartalom meglétét biztosítani hivatott kulturális tesztek, kulturális követelmények sem változtattak.

A kulturális követelmények ellenőrzésében rejlő ellentmondások teljes feloldása azonban változatlan jogalap mellett nem lehetséges. A versenyfeltételek torzulásának mérséklése érdekében a javaslat egyrészt kiterjeszti a számításba vehető költségek körét az Európai Gazdasági Térség teljes területén felmerült költségekre, másrészt korlátozza a nem európai nagyprodukcióknak juttatható támogatás arányát. Ezzel egyidejűleg a kulturális követelmények meghatározásával egyenértékűnek ismeri el a szakmai testületek általi kiválasztást. Ez azonban, tekintettel arra, hogy az adókedvezmények nem szelektív támogatásként működnek, nem hoz feltétlenül változást.

Jogi szempontból egy másik lehetőség az adókedvezmények kulturális céljának megkérdőjelezése, a kulturális kivétel helyett gazdasági ösztönzőként való megítélése lehetne, az EUMSZ 107. cikk (3) bekezdés c) pontja alapján. Ebben az esetben a kedvezményeket bevezető tagállamok mentesülnének a kulturális célkitűzés igazolásának kötelezettsége alól. Az Európai Bizottság ugyanakkor még a tervezetben foglalnál is szigorúbban vizsgálná a támogatás szükségességét és arányosságát, a gazdasági előnyök és hátrányok mérlegelésével. Ehhez azonban alapvető paradigmaváltásra, a filmgyártás egységes, kulturális szemléletének megváltoztatására lenne szükség, amely jelenleg nincs napirenden.

Az értekezés második nagyobb egysége a sajtókiadók szomszédos jogi jogosultságának európai diskurzusát mutatta be. Végigvezetett azon az úton, amelyet az európai uniós döntéshozatal megtett annak érdekében, hogy a hírtartalomszolgáltatásban rejlő bevételek egy részét a versenyjogi aspektusokon túlmutatva, a szerzői jog segítségével igyekezzen visszacsatornázni annak előállítói, finanszírozói felé.

A sajtókiadványok kiadói ugyanis évente milliárdokat fordítanak újságírára. A hagyományos sajtókiadványokban megjelenő cikkek újra-hasznosítására, a világhálón megjelenő cikkek aggregálására, azaz összegyűjtésére, majd e tartalmak kereső felületre, közösségi média megjelenésre optimalizálására mára jól prosperáló üzleti modellek épülnek. Az ily módon, ezeken a másodlagos felületeken megjelenő tartalmak vonzereje azonban sokszor túlszárnyalja az eredeti tartalmat előállító és közzé tevő webfelület látogatottságát. A látogatottság pedig hirdetői bevételt tesz elérhetővé, amely különösen fontos a sajtókiadók számára, akik a nyomtatott sajtó eladásából kiesett jövedelmeik pótlására törekuszenek. Úgy tűnik azonban, hogy e másodlagos felületek lefölozik a hirdetésben rejlő hasznot. Így tehát a vagyoni előny nem az eredeti tartalmat előállítóknál csapódik le, gátolva ezzel befektetésük megtérülését.

A digitalizáció, mint technika elhozta az eredeti műpéldány sérelme nélküli, korlátlan minőségi másolás és potenciálisan korlátlan virtuális hozzáférés lehetőségét. Az információ mennyiségének növekedése és az abban való eligazodás igénye pedig kitermelte a platformokat és az azok szolgáltatásaira való igényt. A hétköznapi szóhasználatban gyakran említett fogalmakra, mint internetes aggregátor, platform vagy közvetítőszolgáltató, szinonimaként tekintünk. A gyorsan változó technikai adottságok mellett egyre jellemzőbb a pontos definiálhatóság hiánya, helyette gyakran kerül sor egy-egy fogalom környezeti használati jellemzőivel történő körülírására.

Az Európai Unió közös fellépését számos más jelenség előzte meg. A nagy internetes aggregátorok és hírügynökségek illetve sajtókiadók jogvitáinak egyik fontos jellemzője, hogy a felek a valódi jogi érveket mérlegelő jogvita valamely pontján megegyezésre jutottak, így valójában a jogi értékelés elmaradt. Ennek egyik oka, hogy a sajtóhírek előállítóinak is érdeke fűződik a híraggregátorok által generált forgalom fenntartásához, illetve az ezen keresztül elérhető szélesebb nyilvánossághoz. A másik ok vélhetően egy végleges ítélet erős jogi kötő erejének elkerülésében rejlik. Hiszen egyik félnek sem érdeke egy számára kedvezőtlen ítélet e gyorsan változó, még kiforratlan digitális környezetben, amely esetleg a technikai innovációnak, valamint lehetséges későbbi felhasználásoknak is gátat szabhat. Ugyanakkor mára már az is egyértelművé vált, hogy egyes nagyvállalatok piaci helyzetét e megegyezések csak tovább erősítették.

Még egy dolog szintén megállapítható. A technika, a technológia alkalmazása, az ezek közötti verseny, a technológia következtében előállt új felhasználások jogi megítélése az egyik

mögöttes témája az összes vizsgált jogesetnek. A technikai megoldások jogi értékelése azonban nem kis nehézségbe ütközhet a különböző államok jogában.

A hiperhivatkozás például egy olyan technikai megoldás, amely az utat megmutatva, a célhelyre irányítja a felhasználót. Az amerikai bírósági gyakorlatban a hiperhivatkozás, mint technikai megoldás önmagában nem vezet szerzői jogi jogsértéshez és másolást sem valósít meg. A felelősség megállapításának alapját nem az elhelyezett link adja, hanem a linkelt tartalom jogsértő voltáról való tudomás, a jogsértő tartalomhoz való hozzáférés bátorítása.

Az Európai Bíróság több, a szerzői jog felől közelítő jogesete folyamatosan alakítja a nyilvánossághoz közvetítés fogalmának értelmezését. Ezek kiindulópontja szerint a nyilvánossághoz közvetítés fogalma ötvözi a „közvetítés cselekményét” és a mű „nyilvánossághoz” közvetítését. A közvetítés cselekményének fennállásához elegendő, hogy a műhöz a közönség hozzáférjen, ami az internet közegében minden esetben érvényesül. A fogalom másik elemét kell tehát további vizsgálatnak alávetni. Míg a Svensson ügyben az Európai Bíróság az eredeti tartalom szerzői jogi jogosultjának szándéka felől közelíti meg a nyilvánosság fogalmát, addig későbbi döntésében azt is hangsúlyozta, hogy egy adott ügy megítélése szempontjából a nyilvánossághoz közvetítés haszonszerzési jellege is relevanciával bír. Ezek alapján az Európai Bíróság kimondta, hogy nyilvánossághoz közvetítésnek minősül az olyan hiperhivatkozás elhelyezése, ahol megállapítást nyer, hogy az azt elhelyező személy tudott, vagy tudnia kellett arról, hogy a link jogellenesen közzétett műhöz nyújt hozzáférést, például mert a szerzői jog jogosultjai erre őt figyelmeztették. Vélelmezni kell továbbá a hiperlink elhelyezésének tudatosságát azokban az esetekben is, amikor az haszonszerzési céllal történik, valamint azokban az esetekben is, amikor az műszaki intézkedések megkerülésével biztosít hozzáférést védett tartalomhoz. Önmagában tehát továbbra sem a hiperlink elhelyezése valósít meg szerzői jogi jogsértést, ugyanakkor két másik szempont vizsgálatára is lehetőség nyílik: a felhasználó tudatállapotára, és a haszonszerzési cél megítélésére.

A jogesetek megszáporodó száma jól szemlélteti azt a tényt, hogy a sajtóipar képviselői többféle jogi eszközzel igyekeztek eddig is fellépni beruházásaik védelme érdekében. Az online elérhető sajtókiadványoknak jelentős mértékű üzleti felhasználása történik ugyanis meg a hírgyűjtő portálok által úgy, hogy eközben nincs biztosítva a sajtókiadványok előállításához szükséges szervezeti és pénzügyi befektetések megtérülése. Míg a szerzői jog magát a szerzőt, vagyis a szellemi alkotást megalkotó személyt illeti meg, a jog kidolgozott egy további formát, amely a szerzői joghoz hasonló védelmet biztosít egyes csoportoknak, akiknek a művek

közönséghez való eljuttatásában játszott szerepük, illetve befektetéseik védelme okán ezt a jogi oltalmat célszerűnek látszik biztosítani.

A 2010-es években, elsősorban a gazdasági szereplők lobbijereje olyan egyéni tagállami kezdeményezéseket hívott életre Németországban és Spanyolországban, amelyek eredőjeként törvényi szabályozás született a szerzői szomszédos jog kiterjesztésére. E próbálkozások azonban a gyakorlatban nem váltották be a hozzájuk fűzött reményt, ám 2016-ra utat nyitottak a tagállamokon túlmutató, európai kezdeményezés felé és elvezettek a digitális egységes piacon a szerzői jogról szóló irányelvtervezet bizottsági előterjesztéséhez.

Az irányelvtervezetben az Európai Bizottság javaslatot tett szomszédos jog alapítására a sajtókiadványok digitális felhasználásainak védelme érdekében. Miközben a Bizottság kizárólagos jogot biztosít a sajtókiadványok kiadóinak sajtókiadványaik tartalma felett azok többszörözésére és lehívásra hozzáférhetővé tételére, összhangban az Európai Bíróság ítéletével, ezt a védelmet a nyilvánossághoz közvetítésnek nem minősülő hiperhivatkozásokra nem terjeszti ki.

Az irányelvjavaslat fogadtatása nem volt egyöntetűen kedvezőnek mondható. A szakirodalom az irányelvjavaslat nyilvánosságra hozatalát követően számos szempontból vette górcső alá a sajtókiadóknak szánt szomszédos jogot. A több évig tartó európai döntéshozatal végezetül 2019 áprilisában az irányelv elfogadásával zárult, majd 2021 nyaráig kellett a kompromisszummal elfogadott szabályokat a nemzeti jogszabályokba illeszteni.

A tagállami átültetések további értelmezési eltéréseket vethetnek fel, például, hogyan értelmezik majd a szerzői szomszédos jog terjedelmét a tagállamokban, pontosabban azt a rövid részletet, amelynek online felhasználása továbbra is megengedett. Erre a kérdésre várhatóan a joggyakorlat dolgoz majd ki megoldást. Véleményem szerint azonban az európai jogfelfogás még nagyobb szemléletváltáson mehet keresztül a jogérvényesítés hatékonyságának erősítésére figyelemmel, ezért különösen érdekes lehet az, ahogyan bizonyos tartalmak technikai helyzete alakul, gondolok itt például a jogtulajdonos által biztosított referenciatáblákra. A szerzői jog, ellentétben az iparjogvédelemmel, nem bejelentéssel, hanem az alkotás létrehozatalával, automatikusan keletkező jog. A jog érvényesíthetősége, különösen a digitális világ sajátosságaira is figyelemmel azonban előtérbe hozhat valamilyen bejelentésen, nyilvántartáson alapú rendszert is a jövőben. Magyarországon például a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala lehetőséget biztosít ún. önkéntes műnyilvántartásba vételre. Ez a díjköteles szolgáltatás – bár önmagában jogi védelmet nem keletkeztet – egy esetleges jogsértés kapcsán

bizonytó erejű lehet arra nézve, hogy a nyilvántartásba vett mű az akkori tartalommal létezett és erről a Hivatal közokiratot állít ki.

Összegezve tehát az értekezés főbb megállapításai az alábbiak:

1. Európa a kreatív szolgáltatások legnagyobb exportőre a világban. A kulturális és kreatív iparágazaton belül is az audiovizuális és multimédiás ágazat állítja elő a legnagyobb hozzáadott értéket, amelyet a könyv- és sajtóipar követ. A kulturális és kreatív ipar termékei és szolgáltatásai, elsősorban tehát a film- és sajtóipar – gazdasági értékükön túl – az európai értékrendet megtestesítő, közvetítő közeget biztosítanak az európai demokráciáknak.
2. A technológiai fejlődés, különösen a digitalizáció, a tagállamokat újfajta gazdasági és társadalmi kihívások elé állították. A gazdasági szereplők piaci igénye, az Európai Unió nemzetközi beágyazottsága szolgáltat alapot az olyan európai politikák elfogadásához, amelyek egyfelől az európai értékrend terjesztését, expanzióját, másfelől az európai kultúrák fennmaradását, értékeinek védelmét hivatottak biztosítani az egyre globalizálódó világban miközben a tagállamok közötti verseny egyenlőségét is biztosítani hivatottak a piaci szereplők számára.
3. E komplex cél, valamint a technológiai fejlődéssel való lépéstartás szükségessége az állami szuverenitáson túli, európai szabályozást igényel, hogy az európai kreatív ipar versenyképessége globális szinten fennmaradhasson
4. A technika fejlődése, az átalakuló társadalmi szokások a kultúra egészét üzleti alapokra helyezte, teret nyert a kultúrális- és kreatív iparágak kvantifikáló, költség-haszon elemzését preferáló szemlélete.
5. Ahogyan mindennek van gazdasága, úgy mindennek van kultúrája is, ám míg minden gazdaság racionális alapokon nyugszik, mégsem állíthatjuk, hogy minden kultúra gazdasági racionalitáson alapszik. Az ebben rejlő ellentmondást éppen ezért nem lehet pusztán gazdasági alapon megoldani sem.
6. Az Európai Unió gazdasági erejével, és éppen gazdasági erejének megtartása érdekében is törekszik arra, hogy a digitális gazdaság szabályozásáról szóló diskurzust irányítsa, hogy szabályai modellértékűek legyenek a világban.
7. Az uniós szintű audiovizuális szabályozás több pilléren nyugszik: az Európai Bíróság esetjogán; az ágazat uniós szintű, közvetlen támogatási programján; a tartalomra vonatkozó szabályozáson; a piac feltételrendszerének egységesítésére hangsúlyt fektető szellemi tulajdonjogi szabályokon; valamint a piac működésére irányuló verseny- és állami támogatási szabályokon és az ezek mentén tett kezdeményezéseken.

8. A filmek állami támogatásának jóváhagyására vonatkozó szabályok versenyjogi eszköz az Európai Bizottság kezében. A jelenlegi kritériumok azonban nem elegendőek ahhoz, hogy elejét vegyék a versengő kedvezményeknek Európában. A kedvezmények összességében befolyásolhatják ugyan az Európában előállított termékek számát, de az európai tartalmaknak tükröznie kellene az európai közönségigényeket is. Ha ennek semmilyen mértékben nincs „kiszolgáltatva”, végső soron egy olyan rendszert konzervál az európai kulturális sokszínűség megtartása érdekében, amely az állami támogatások nélkül nem lesz önfenntartó.
9. A szerzői szomszédos joggal kapcsolatos diskurzus lényege: egy piaci érdekérvényesítőképességben rejlő gazdasági egyenlőtlenség kompenzációja.
10. Az Európai Unió, a diskurzus irányításával arra törekszik, hogy – ha nem is a szabályozás terén, de annak hatásaiban – nemzetközi szintű érdekérvényesítést érjen el.
11. Önmagában azonban a szerzői jog kiterjesztése nem oldja meg a minőségi újságírásra szükséges források előteremtésének problémáját, valamint a nyelvi fragmentáltságból fakadó piaci problémákat sem kezeli. Jól látható, hogy az azóta eltelt időben folyamatos a nagy online platformokat is érintő jogalkotás.
12. A gyorsan változó technikai adottságok mellett a szabályozás egyik jellemzője lehet a pontos definiálhatóság hiánya; helyette gyakran kerül sor egy-egy fogalom környezeti, használati jellemzőivel történő körülírására, amely idegen a jogdogmatikától.
13. Ugyancsak folyamatos nehézséget okoz a technikai sajátosságok jogba illesztése, ezek következményeinek kiszámíthatósága. Az európai szerzői jog, ellentétben az iparjogvédelemmel nem bejelentéssel, hanem az alkotás létrehozatalával, automatikusan keletkező jog. A jog érvényesíthetősége, különösen a digitális világ sajátosságaira is figyelemmel, azonban előtérbe helyezhet akár egy bejelentésen, (technikai) nyilvántartáson alapuló rendszert is a jövőben.
14. Az uniós normarendszert javaslataival befolyásoló Európai Bizottság a szerződéses keretek biztosította kompetenciaköröket maximálisan kihasználva, a tagállami igények, piaci szereplők és a társadalmi érdekek kiegyensúlyozására törekszik a globális versenyben az európai tartalomelőállítás hosszú távú életképességének biztosítása érdekében. Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy az európai unió döntéshozatala végső soron nem más, mint a tagállami akaratok legkisebb közös nevezője.

IV. A munka témaköréből készült publikációk jegyzéke

- Szalay, Klára 3001/2018. (I. 10.) AB Határozat – történészek közti tudományos vita. In: Gárdos-Orosz Fruzsina – Zakariás Kinga (szerk.): *AB 100*, (2021.) 801-819.
- Szalay, Klára – [A híraggregáció fogalma és jogi megítélése](#). In: Polyák, Gábor (szerk.) *Algoritmusok, keresők, közösségi oldalak és a jog: A forgalomirányító szolgáltatások szabályozása*. Budapest, HVG-ORAC (2020) 214-233.
- Polyák Gábor
- Szalay, Klára – [A sajtókiadványok kiadóinak biztosítandó szomszédos jogok és azok kritikái az európai szerzői jogi jogharmonizációt célzó irányelv tükrében](#). In: Polyák, Gábor (szerk.) *Algoritmusok, keresők, közösségi oldalak és a jog: A forgalomirányító szolgáltatások szabályozása*. Budapest, HVG-ORAC (2020) 193-213.
- Polyák Gábor
- Szalay, Klára – [Sajtókiadók szomszédos joga – a tagállami átültetés kérdőjelei, jövőbeni szabályozási irányok](#). In: Polyák, Gábor (szerk.): *Algoritmusok, keresők, közösségi oldalak és a jog: A forgalomirányító szolgáltatások szabályozása*. Budapest, HVG-ORAC (2020) 234-254.
- Polyák Gábor
- Szalay, Klára – *Neighbouring rights for press publishers: A compromise on copyright in the digital single market*. Essays of Faculty of Law University of Pécs Yearbook of 2019-2020:1, 107-124. (2021)
- Polyák Gábor
- Szalay, Klára – [Az európai szerzői jogi harmonizáció jelenlegi állása: újabb kísérlet a szomszédos jogok kiterjesztésére a sajtókiadványok kiadói számára](#). Jogtudományi Közlöny 74:6, 277-288. (2019)
- Polyák Gábor
- Szalay, Klára – [Sajtókiadók szomszédos joga: a tagállami átültetés kérdőjelei](#). PRO FUTURO - A jövő nemzedékek joga 9-25. (2019)
- Polyák Gábor
- Szalay, Klára – *Hírérték – hír, érték: A híraggregáció jogi megítélése a szerzői jog és a hírpiaai változások tükrében*. Magyar Jog 2018/12., 679-689.
- Polyák Gábor
- Szalay, Klára [Támogatni vagy nem támogatni? Filmtámogatási rendszerek kritikai megközelítése: az amerikai és az európai modell](#). PRO FUTURO - A jövő nemzedékek joga 2016:1, 42-61. (2016)
- Szalay, Klára – Wanted! In search of runaway productions: Film tax incentives in Europe. *Kwartalnik Naukowy Prawo Mediów Elektronicznych* 2012:(3), 30-39. (2013.)
- Tosics, Nóra
- Szalay, Klára – *Jutalom a nyomravezetőnek! A szökevény produkciók nyomában, Filmes adókedvezmények versengése Európában*. Infokommunikáció és Jog 49. szám, 2012. április, 43-57.
- Tosics, Nóra

- Szalay, Klára *The Cultural Dilemma: The EU and its Cultural Competence Viewed from an International Trade Perspective.* In: *Studia Iuridica Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata* 152., 2014., 187-216.
- Szalay, Klára The Development of the European Union’s policy on State aid to public service broadcasting – from early cases to formulating policy –. In: *Studia Iuridica Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata* 150., 2012., 251-272.
- Szalay, Klára The Development of the European Union’s policy on State aid to public service broadcasting – cases leading to policy revision –. PhD *Tanulmányok* 11., Pécs, 2012., 553-578.
- Szalay, Klára *Jegyzetek egy szöveggyűjtemény margójára; Médiapolitikai szöveggyűjtemény, – A médiapolitika fogalma és fejlődési irányai –*, szerk. Polyák Gábor. In: *Infokommunikáció és Jog* 2010:40. szám, 2010. augusztus, 176-177.
- Szalay, Klára *A jó médiaszabályozásról: Könyvkritika Mike Feintuck – Mike Varney Médiaszabályozás, közérdek, törvény című könyvéről.* In: *Infokommunikáció és Jog* 48. szám, 2012. február, 32-35.